

SUBJEKTIVNÍ HODNOCENÍ ŽIVOTNÍCH PODMÍNEK OBYVATELSTVA V REGIONECH ČR

L. Svatošová

Došlo: 3. srpna 2010

Abstract

SVATOŠOVÁ, L.: *Subjective assessment of living conditions of population in regions CR*. Acta univ. agric. et silvic. Mendel. Brun., 2010, LVIII, No. 6, pp.515–522

The conditions of life and the levels of living of the population present one of the most important indicators of the overall economic development of a given geographic area. Recording and assessment of trends in this domain offers an important information as the strategical management and decision making about regional development are concerned. Assessment of the state of levels of living then presents a comparatively complex task, because containing a very broad system of indicators, containing a very broad system of indicators of both the quantitative and qualitative nature. The official statistics are aimed at quantifying and univariate analysis of some selected components of the levels of living, particularly from the areas of population incomes and consumption. Such an analysis offers a very important information on the levels of living but it is a partial information only purely. Besides those indicators the values of which can be quantified, also some other factors have to be included into the levels of living. The subjective opinion of the population concerning their levels of living and the state of the conditions of life are to be assessed here, and moreover also the factors explaining and complementing the quantitative indicators mentioned. The paper deals with analysis of subjective assessment of living conditions of population in regions CR.

level of living, living conditions, regions CR, statistical analyses

Hodnocení životní úrovně a kvality životních podmínek obyvatelstva určitého území představuje velmi důležitý a zároveň velmi komplikovaný úkol. Při sledování a hodnocení stavu životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva je třeba pracovat s velmi širokým komplexem ukazatelů. Oficiální statistiky se zaměřují na posouzení kvantitativních ukazatelů jako je HDP, příjmy a spotřeba obyvatelstva. Toto jsou objektivní ukazatele, odrážející ekonomický stav daného území. Kromě toho je však třeba posoudit spokojenost obyvatelstva a vycházet při analýzách i ze subjektivního hodnocení. Právě tyto informace mohou být velmi potřebné a podnětné, neboť formují postoje a ovlivňují jednání občanů.

MATERIÁL A METODY

Životní úroveň je obvykle definována jako stupeň uspokojování životních (hmotných i duchovních) potřeb obyvatelstva a zároveň jako souhrn všech

užitných hodnot materiálních, sociálních a morálních, které má obyvatelstvo v daném čase a prostoru k dispozici a také podmínek, za kterých se tyto potřeby uspokojují a které vytvářejí způsob života (Jílek, 1998).

Jak je patrné z definice, představuje pojem životní úroveň velmi složitou vnitřně členěnou kategorií, která se skládá z více komponent. Projevuje se zde vliv mnoha faktorů a není tedy jednoduché hodnotit stav životní úrovně a nelze jej popsat v jedné přirozené jednotce (Živělová, Jánský; 2008).

Oficiální statistiky přistupují k hodnocení životní úrovně pomocí hodnocení kvantitativních, objektivně zjištěných ukazatelů. Takto jsou sledovány příjmy a vydání obyvatelstva, spotřeba zboží a služeb, majetek, množství prostředků vydávaných na veřejné služby, ukazatele charakterizující znečištění ovzduší, kriminalitu a další ukazatele v členění dle typů domácností a příjmových skupin (Stejskal, Stávková; 2010).

Toto hodnocení představuje pouze jednu stránku, která jen částečně postihuje daný pojem. Jestliže definice hovoří o uspokojování potřeb, je třeba také vědět, jak hodnotí toto uspokojování obyvatelstvo. Je třeba analyzovat i subjektivní pocity občanů, znát jejich názory, do jaké míry jsou jejich potřeby uspokojeny (Červenka; 2009). Mnozí autoři především z oblasti sociologického a psychologického výzkumu rozlišují subjektivní kvalitu životních podmínek, která vychází z individuálního úsudku hodnocení a objektivní kvalitu životních podmínek, která je popsána výše uvedenými kvantitativními charakteristikami (Džuka, 2004). Šetření odrážející subjektivní hodnocení představují pak vhodný doplněk k oficiálním statistickým indikátorům a společně poskytují výchozí základnu pro komplexní hodnocení životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva daného území.

Důležitost takového komplexního posouzení životní úrovně a kvality životních podmínek obyvatelstva byla potvrzena i závěry Komise UNDP pro měření hospodářských výsledků a společenského pokroku (CMEPSP), jejímž cílem má být návrh ukazatelů, jimiž lze potřebná měření provádět. Ukazuje se, že měření produkce ekonomiky není postačujícím ukazatelem a že je třeba přejít k měření spokojenosti obyvatelstva (Zpráva komise, 2009). Jde o vytvoření vícerozměrného statistického systému, ve kterém by měly být zahrnuty následující rozměry:

- Hmotná životní úroveň (příjmy, spotřeba, jmění)
- Zdraví
- Vzdělání
- Osobní činnosti včetně pracovních
- Účast na vládě a politice
- Společenské vztahy a spojení
- Životní prostředí (současné a budoucí podmínky)
- Nejistota (jak hospodářská, tak osobní).

To představuje velmi náročný úkol a to jak v oblasti zjišťování údajů, tak zejména v oblasti hodnocení. V mnohorozměrných souborech dat existují vzájemné vazby mezi ukazateli a všechny ukazatele nepůsobí stejnou vahou. Je tedy obtížné nalézt způsob, jak kvalifikovaně provést hodnocení, aby bylo možno hodnotit stav kvality života a porovnat kvalitu života obyvatelstva žijícího v různých oblastech. Pokud jde o subjektivní hodnocení kvality života, jedná se navíc o náročnou konstrukci dotazníku pro obyvatelstvo, který musí být vytvořen tak, aby byl dobře hodnotitelný, pokud možno stručný a zároveň aby poskytl všechny důležité informace.

Český statistický úřad provádí šetření příjmů a životních podmínek obyvatelstva, ve kterém jsou zahrnuty jak informace kvantitativního rázu, tak i hodnocení subjektivní. Účelem šetření je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, údaje o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, vybavení domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnosti. Součástí šetření

Životní podmínky 2008 byl samostatný modul zaměřený na zadluženost a finanční hospodaření domácností. Jednotkou zjišťování je byt, pro který jsou připraveny tři druhy dotazníků.

Dotazník A se vztahuje k celému bytu a obsahuje seznam obvykle bydlících osob a přehled jejich základních demografických charakteristik: rok narození, pohlaví, rodinný stav, rodinné vztahy, rok sňatku, nejvyšší dokončené vzdělání a současné studium, včetně údajů o společném hospodaření osob bydlících v bytě, jejich vztah k uživateli bytu a osobě v čele hospodařící domácnosti.

Dotazník B vyplňuje každá samostatně hospodařící domácnost. Dotazník je zaměřen na skupiny otázek týkajících se úrovně bydlení a nákladů na bydlení, vybavení domácnosti, finanční situace, příjmů včetně dávek sociální péče, spotřeby produkce z vlastního hospodářství.

Dotazník C vyplňují osoby starší 16 let a týká se zejména jejich pracovní aktivity a příjmů.

Cílem práce je na základě dostupných dat prokázat, že subjektivní hodnocení má v analýzách životní úrovně a životních podmínek nezastupitelné místo a není pouhým doplňkem objektivních kvantitativních ukazatelů, ale že přináší nové informace. Na základě analýzy životní úrovně a životních podmínek v krajích ČR je sledováno, zda jejich postavení z pohledu objektivního kvantitativního hodnocení a hodnocení subjektivního je stejné, či zda dochází k odlišnostem. Postup řešení lze charakterizovat pomocí následujících dílčích cílů:

1. Analýza postavení krajů z hlediska hodnocení životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva vycházející z objektivních kvantitativních ukazatelů.
2. Analýza postavení krajů z hlediska hodnocení životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva vycházející ze subjektivního hodnocení.
3. Definování nejvýznamnějších ukazatelů obsažených v subjektivním hodnocení životních podmínek.
4. Analýza vztahů mezi velikostí příjmů (jako jednoho ze stěžejních ukazatelů životní úrovně) a subjektivním hodnocením životních podmínek obyvatelstva.

Analýzy věnované hodnocení subjektivních názorů respondentů vycházejí z dosavadního šetření Českého statistického úřadu *Příjmy a životní podmínky domácností* ČR. Zde je respondenty hodnocena úroveň bydlení a problémy s ní spojené včetně nákladů na bydlení, jak domácnost vycházela s příjmy, co jí činilo největší potíže, co si nemohla dovolit. Analýza byla provedena z dostupných údajů za rok 2008. Pro zpracování byly využity jednak jednorozměrné statistické metody a dále pak pro celý soubor ukazatelů byla využita metoda analýzy hlavních komponent (Hebák a kol., 2004), která slouží ke zpracování vícerozměrných dat a na jejímž základě je možné provést redukci ukazatelů a stanovit tak ukazatele, které jsou pro řešení dané úlohy stěžejní. Analýza hlavních komponent byla dále využita jako pod-

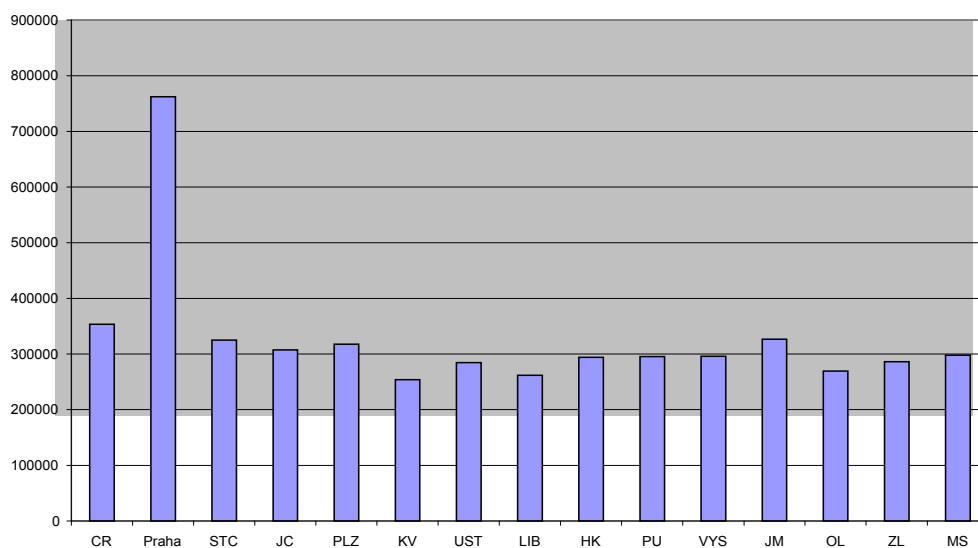
klad pro komplexní hodnocení, kdy na základě vybraných proměnných a jejich váhy v modelu byl vytvořen souhrnný ukazatel, s jehož pomocí bylo stanoveno pořadí krajů z daného hlediska. Ke zjištění, zda existují vztahy mezi subjektivním hodnocením a příjmovými skupinami, vzděláním a typy domácností, byly využity metody korelační analýzy.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Nejprve byly porovnány základní kvantitativní ukazatele, podle nichž je možné usuzovat na stav životní úrovně obyvatelstva daného regionu.

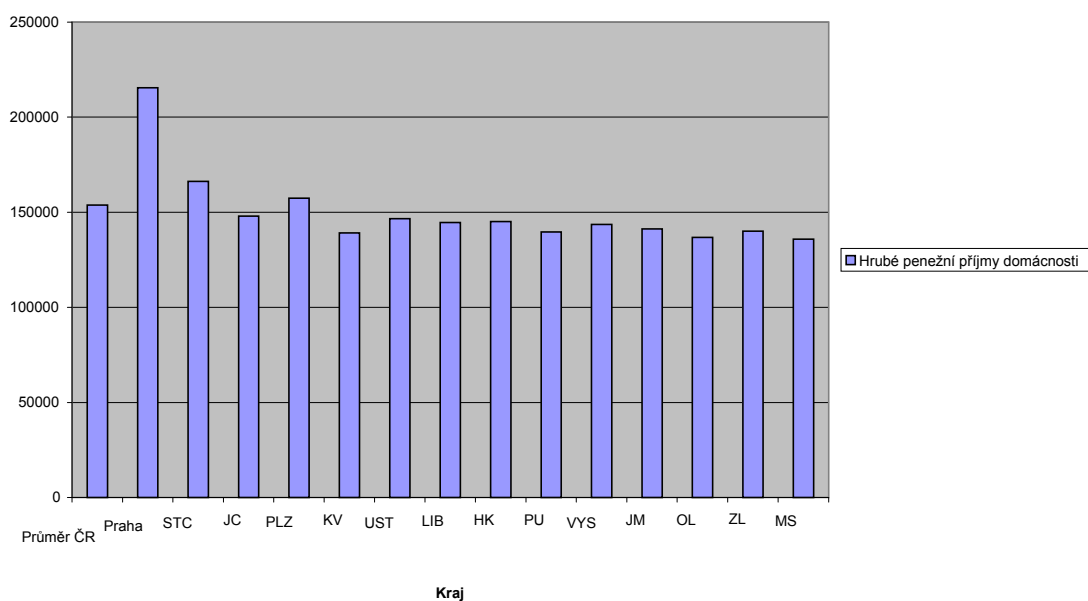
Nejvyšší hodnoty HDP na jednoho obyvatele dosahuje region Praha, který převyšuje průměr ČR více než dvakrát. Tím dochází k tomu, že HDP na obyvatele v ostatních regionech je pod průměrem ČR. V krajích Středočeském, Jihočeském, Plzeňském a Jihomoravském je HDP na obyvatele vyšší než 300 000 Kč, což lze hodnotit jako velmi příznivé, naopak ke krajům s nejnižším HDP na obyvatele patří kraje Karlovarský, Liberecký a Olomoucký.

Hrubé peněžní příjmy domácností na osobu a rok činily v průměru 153 829 Kč. Silně nad průměrem je hlavní město Praha, mírně pak kraje Stře-

1: HDP na obyvatele v regionech ČR v roce 2008

1: GDP per capita in regions CR in year 2008

2: Hrubé peněžní příjmy domácnosti na osobu v roce 2008

2: Gross money income of household (per capita) in year 2008

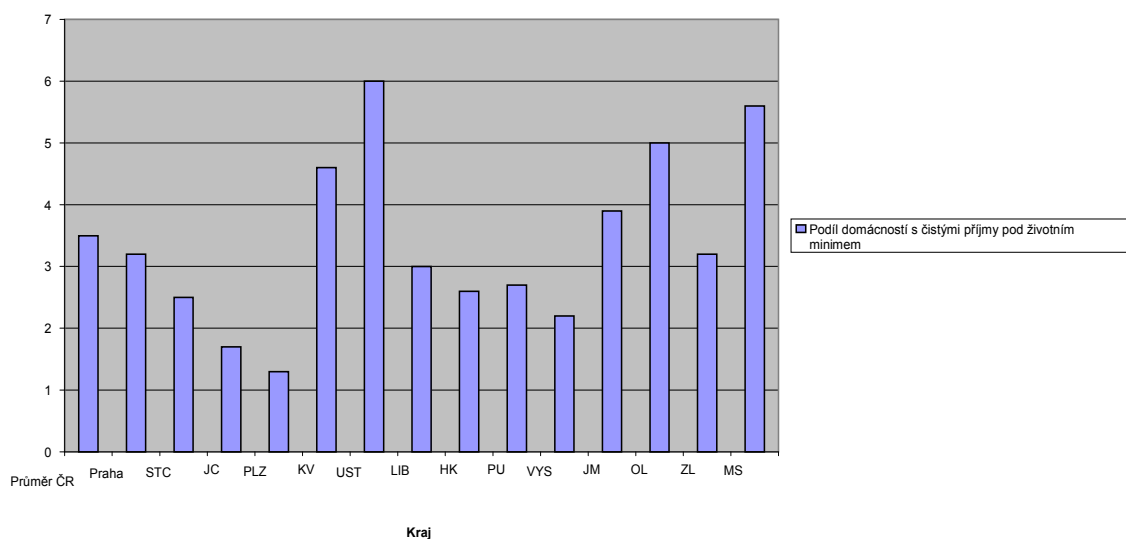
dočeský a Plzeňský. Ostatní kraje jsou pod průměrem ČR, nejvíce pak kraje Karlovarský (139 160 Kč), Olomoucký (136 816 Kč) a Moravskoslezský (135 913 Kč). Z hlediska složení příjmů tvoří nejvyšší podíl příjmy ze závislé činnosti. Ty činí v průměru 59,9%. Druhou složkou v pořadí jsou sociální příjmy s 22,6%, podíl příjmů z podnikání tvoří 14,5%. V jednotlivých krajích se projevují mírné odlišnosti. Vyšší podíl příjmů z podnikatelské činnosti vykazují Praha, Středočeský a Ústecký kraj. Výraznější je také vyšší podíl sociálních příjmů v moravských krajích.

Poměrně velké rozdíly zaznamenáme, hodnotíme-li podíl domácností s čistými příjmy pod životním minimem. Nejnižší podíl těchto domácností

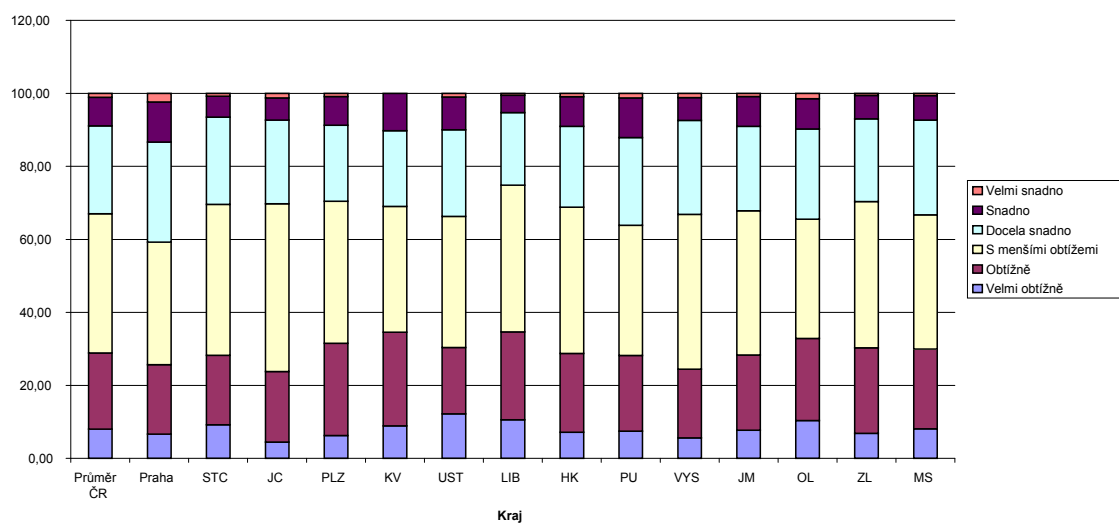
je v kraji Plzeňském (1,7%) a Jihočeském (1,3%), poměrně vysoký podíl těchto domácností mají kraje Ústecký (6%), Moravskoslezský (5,6%), Zlínský (5%) a Karlovarský (4,6%).

Hlavní část analýzy je věnována subjektivnímu hodnocení respondentů. Zde se respondenti vyjadřovali ke kvalitě bydlení (tmavý byt, vlhkost v bytě, malý byt, hluk z ulice, znečištěné okolní prostředí, vandalství, kriminalita), nákladům na bydlení, splácení půjček, jak domácnost vycházela s příjmem, co si domácnost nemohla dovést. Celkem se jednalo o 23 údajů.

Na otázku, jak domácnost vycházela s příjmem, největší podíl respondentů uvádí menší obtíže (38%), 24% vychází s příjmem docela snadno,

3: Podíl domácností s čistými příjmy pod životním minimem v roce 2008
3: Household with net income below subsistence minimum (share) in year 2008

4: Jak domácnosti vycházely s příjmem (podíl) v roce 2008
4: How households made both ends meet (share) in year 2008

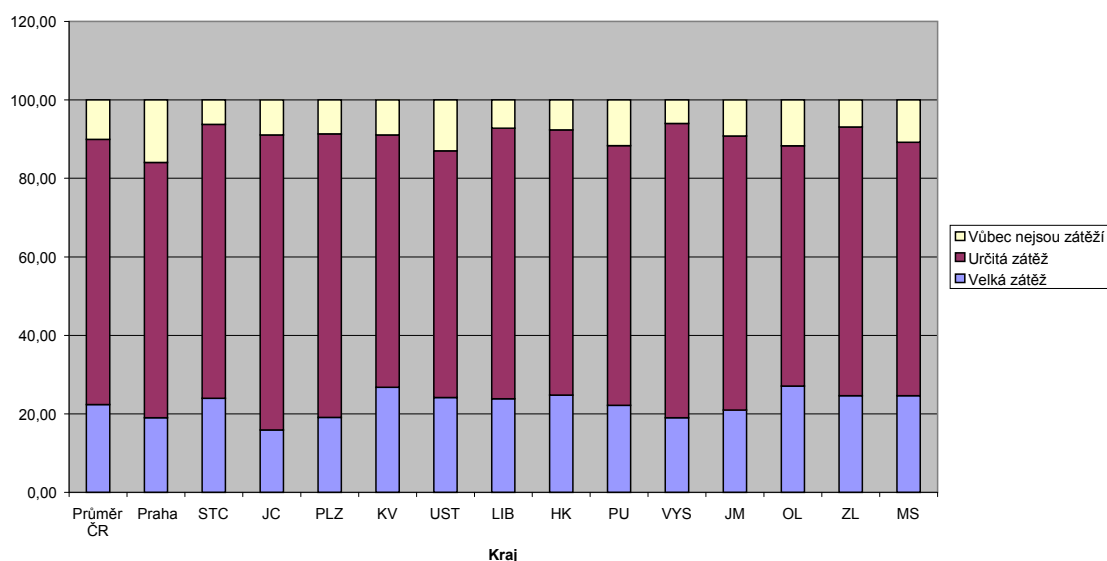
21% obtížně a 8% velmi obtížně. V jednotlivých krajích se projevují difference, největší podíl respondentů hodnotících vycházení s příjmem jako velmi obtížné je v krajích Ústeckém, Libereckém a Olomouckém, nejnižší pak na Vysočině.

Náklady na bydlení představují pro většinou respondentů (67%) určitou zátěž, pro 23% pak vysokou zátěž. Tu jako nejvyšší hodnotí respondenti z kraje Karlovarského a Olomouckého.

Při odpovědích na otázku, co si domácnost nemohla dovolit, je ve větší míře zastoupena týdenní dovolená mimo domov (40%) a zaplatit neočekávaný výdaj 7 500 Kč (40%). Výraznější je tato situace v krajích Karlovarském, Ústeckém a Moravskoslezském.

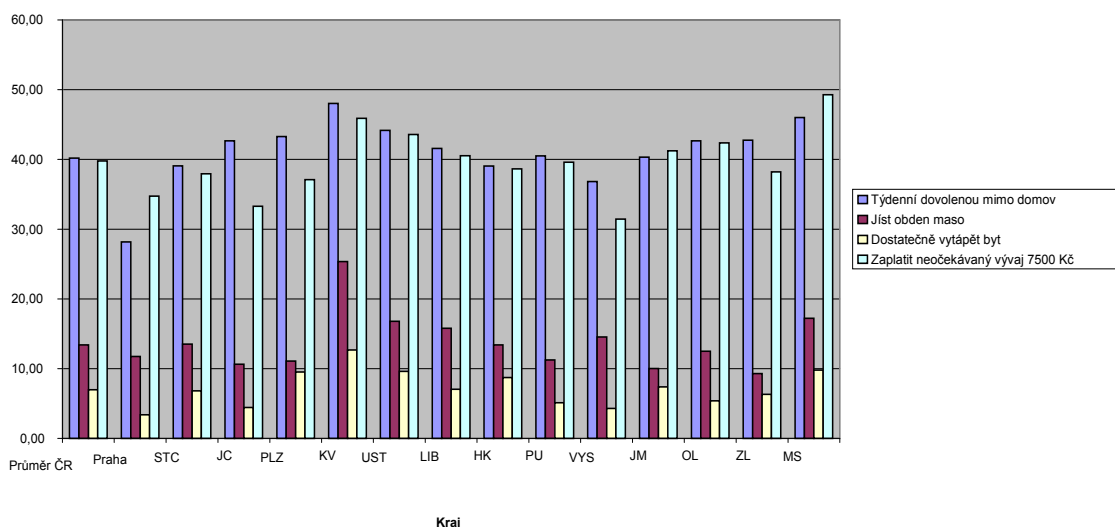
K definování ukazatelů, jejichž vliv se v subjektivním hodnocení projevuje nejsilněji, byla použita metoda analýzy hlavních komponent s cílem zredukovat model a definovat zásadní ukazatele. Model vycházející ze subjektivního hodnocení byl vysvětlen z 95% pomocí pěti komponent.

S první komponentou, která se podílela na vysvětlení celkového rozptylu 45%, korelovaly nejsilněji proměnné určitá zátěž náklady na bydlení a menší obtíže při vycházení s příjmem, ve druhé komponentě vysvětlující 28% celkového rozptylu výrazně korelovaly proměnné týkající se kvality bydlení (znečištění okolí, vandalismus, kriminalita) a proměnná – domácnost si nemohla dovolit týdenní dovolenou mimo domov, ve třetí a čtvrté pak ob-

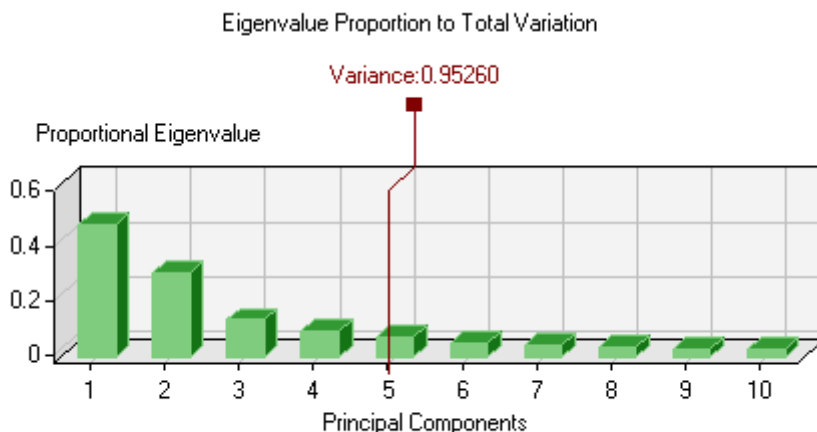
5: Zátěž domácností náklady na bydlení (podíl) v roce 2008

5: Burden of households with housing costs (share) in year 2008

6: Co si domácnost nemohla dovolit (podíl) v roce 2008

6: Household not afford in year 2008 (share) in year 2008

7: Výsledky analýzy hlavních komponent pro model zahrnující subjektivní hodnocení v roce 2008
 7: Results of the principal component analysis for the model including subjective assessment in 2008

tíže a mírné vyjít s příjmem, pátá (4%) pak korelovala nejvíce s ukazateli charakterizujícími velké obtíže při vycházení s příjmem a velkou zátěž nákladů na bydlení. Tyto proměnné lze zařadit do komplexního hodnocení životní úrovně v jednotlivých krajích. V předchozích výzkumech byl vytvořen komplexní ukazatel charakterizující životní úroveň obyvatelstva dle kvantitativních ukazatelů a následně dle jeho hodnoty stanoveno pořadí krajů. Nyní byl podobným způsobem vytvořen komplexní ukazatel subjektivního hodnocení. Tvorba ukazatele vychází z výsledků analýzy hlavních komponent a ukazatelů jsou přiřazeny váhy, které vycházejí z podílu komponenty na vysvětlení celkového rozptylu. Výsledky ukazují, že subjektivní hodnocení je odlišné od kvantitativního posuzování a že tedy přidávají k celkovému hodnocení další velmi podstatnou informaci.

Závěrem bylo pomocí korelační analýzy sledováno, jak subjektivní hodnocení souvisí s příjmovou situací, typem domácností a velikostí obce. Z analýzy vyplývá několik poznatků:

Nejvýrazněji se projevila korelace mezi velikostí příjmů a problémy s bydlením. Domácnosti s nízkými příjmy jako největší problém vidí v malých, tmavých či vlhkých bytech, domácnosti s vyššími příjmy se již soustřeďují na okolí bytu. Výrazně jim vadí znečištěné okolí, vandalismus a hluk.

Splácení půjček jako určitou zátěž hodnotí všechny příjmové skupiny prakticky stejně (kolem 10% respondentů).

Problémy s úhradou nájemného v posledních 12 měsících se liší v prvních třech příjmových decilech (nejnižší příjmy), v ostatních je podíl prakticky stejný (maximálně o 1% respondentů).

Výrazně koreluje s výší příjmů údaj „co si domácnost nemohla dovolit“. Nejvyšší podíl zaznamenává ukazatel „zaplatit neočekávaný výdaj 7 500 Kč“. Je zajímavé, že i v nejvyšší příjmové skupině čistých peněžních příjmů uvádí toto jako problém 10,2% respondentů. Velký podíl respondentů rovněž uvádí, že si domácnost nemohla dovolit ročně týdenní dovolenou – u nejnižších tří příjmových skupin má tento problém více než 50% respondentů, v nejvyšší příjmové skupině pak 7,6% respondentů. Uvažo-

I: Pořadí krajů při komplexním hodnocení životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva
 I: Order of regions in evaluation of living conditions and level of living of population

Kraj	Pořadí		Kraj	Pořadí	
	Kvantitativní hodnocení	Subjektivní hodnocení		Kvantitativní hodnocení	Subjektivní hodnocení
Praha	1	8	Královéhradecký	7	6
Středočeský	8	12	Pardubický	6	4
Jihočeský	2	2	Vysočina	9	1
Plzeňský	3	7	Jihomoravský	10	5
Karlovarský	4	14	Olomoucký	12	11
Ústecký	13	13	Zlínský	11	3
Liberecký	5	10	Moravskoslezský	14	9

jeme-li členění dle typů domácnosti, pak zde vysoký podíl těch, kteří si nemohli dovolit týdenní dovolenou, je zaznamenán u rodin s třemi a více dětmi, u domácností důchodců bez pracujících členů a domácností nezaměstnaných. Podobně je tomu i u placení neočekávaných výdajů 7 500 Kč.

Problémy se splácením půjček a hypoték na byt uvádí jen velmi malý počet respondentů, a to jak

podle velikosti příjmů, tak podle typů domácnosti. Důvodem může být i to, že domácnosti s nízkými příjmy obvykle hypotéky nemívají.

Obyvatelé malých obcí mají obecně menší problémy s bydlením, pouze 14% respondentů uvádí vlhko v bytě, vandalství, znečištěné ovzduší a kriminalitu v okolí nevidí jako problém. Ten se více projevuje ve městech s 10 000 a více obyvateli.

SOUHRN

Životní podmínky a životní úroveň obyvatelstva představují jeden z nejdůležitějších indikátorů celkového ekonomického rozvoje daného území. Sledování a hodnocení trendů v této oblasti přináší důležitou informaci z hlediska strategického řízení a rozhodování o směrech regionálního rozvoje. Hodnocení stavu životní úrovně a životních podmínek představuje poměrně komplikovanou úlohu. Vycházíme-li z definice životní úrovně (stupeň uspokojování životních – hmotných i duchovních potřeb obyvatelstva, souhrn všech užitných hodnot, materiálních, sociálních a morálních, které má obyvatelstvo v daném čase a prostoru k dispozici, a podmínek, za kterých se tyto potřeby uspokojují a které vytvářejí způsob života), potom je třeba sledovat velké množství ukazatelů, a to jak objektivně zjištěných, obvykle kvantitativních ukazatelů, tak i ukazatelů odrážejících subjektivní pohled respondenta. Oficiální statistiky se zaměřují na kvantifikaci a jednorozměrnou analýzu vybraných složek životní úrovně zejména z oblasti příjmů a spotřeby obyvatelstva. Tyto analýzy přinášejí velmi důležitou informaci o životní úrovni, ale je to informace dílčí. Kromě ukazatelů, jejichž hodnotu lze kvantifikovat, je nutné do životní úrovně zahrnout i další faktory. Zde velkou roli hraje subjektivní názor populace na jejich životní úroveň a stav životních podmínek. Příspěvek se zaměřil na porovnání výsledků analýz objektivního a subjektivního hodnocení životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva v krajích ČR. Z výsledků analýz vyplynulo, že postavení krajů dle hodnocení životní úrovně a životních podmínek obyvatelstva dle objektivního a subjektivního hodnocení obyvatel se od sebe liší. Je tedy patrné, že subjektivní názory na životní úroveň a životní podmínky nevycházejí pouze z velikosti příjmů a spotřeby, ale zahrnují další informace, které představují spokojenost obyvatelstva. Toto hodnocení musí mít při analýzách nezastupitelné místo a je třeba k němu přihlížet. Jinak tak je možné získat ucelený obraz. To také předpokládá nový metodický přístup k výběru relevantních ukazatelů. Ty by měly být voleny tak, aby dokonale postihly celou sledovanou oblast – tedy kromě příjmů a vydání i kvantitativní ukazatele i subjektivní hodnocení z oblasti životního prostředí, služeb, zdravotnictví, vzdělávání, volného času a infrastruktury.

životní úroveň, životní podmínky, kraje ČR, statistické analýzy

SUMMARY

Living conditions and a level of living of inhabitants represent one of the most important indicators of the general economic development of a given territory. Trend monitoring and evaluation in this area bring an important information from a viewpoint of strategic management and decision making about regional development directions. The evaluation of a state of living conditions and a level of living represents a relatively complicated task. If we arise from a definition of level of living (a degree of meeting of needs of life – material and spiritual – of the population, a summary of all utility values, material, social and moral ones, which the inhabitants have at disposal at a given time and space, and conditions under which these needs are met and which create the way of life), then it is necessary to monitor a large amount of indicators, both the objectively ascertained, usually quantitative indicators, and the indicators reflecting the subjective view of a respondent. Official statistics focus on quantification and one-dimensional analysis of chosen components of the level of living especially from the area of incomes and consumption of the population. These analyses bring a very important piece of information, however, the information is partial. Besides indicators whose value can be quantified, it is necessary to include also other factors in the level of living. Here, a large role is played by a subjective opinion of the inhabitants of their level of living and the state of living conditions. The paper concentrated on a comparison of results of an analysis of objective and subjective evaluation of the level of living and living conditions of the population in the CR regions. From the analyses it ensued that the position of regions according to evaluation of level of living and living conditions in accordance with objective and subjective evaluation of inhabitants differ from each other. It is obvious that

subjective opinions of the level of living and living conditions do not arise only from a size of incomes and consumption but they also include other pieces of information which represent a satisfaction of the population. This evaluation has to have a non-substitutable place in the analyses and it is necessary to have a respect to it. Merely in this way it is possible to obtain a comprehensive image. It is also supposed in a new methodological approach for a selection of relevant indicators. They should be chosen in order to involve totally all the monitored areas – so, besides the incomes and expenditures also quantitative indicators as well as a subjective evaluation from the area of environment, services, health care, education, leisure time and infrastructure.

Príspevek byl zpracován v rámci řešení výzkumného záměru MŠMT-MSM 6046070906, etapy 6.2.1. „Modelování a prognózování vývoje rozhodujících ukazatelů ekonomického a sociálního rozvoje v ČR a v kontextu s EU“.

LITERATURA:

- ČSÚ: Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2008, czso.cz, Praha, 2008.
- ČERVENKA, J., 2009: Jak změřit životní úroveň?, *socioweb.cz*, Sociologický ústav AV ČR.
- DŽUKA, J., 2004: Psychologické dimenze kvality života, *Prešovská univerzita*, Prešov.
- HEBÁK, P. a kol., 2004: *Vícerozměrné statistické metody* (3), Informatorium, ISBN 80-7333-039-3, Praha.
- JÍLEK a kol., 2001: *Úvod do sociálně hospodářské statistiky*, VŠE Praha.
- MOLDAN, B. et al., 2005: Uspějí agregované indikátory při měření environmentální udržitelnosti, *STATISTIKA*, č. 2.
- PRESCOTT-ALLEN, R., 2001: *The Wellbeing of Nations. A country by Country index of Quality of Life and the Environment*, Island Press.
- STEJSKAL, L., STÁVKOVÁ, J., 2010: Living conditions of Czech farmers according to the EU statistics on income, *Agricultural Economics – Czech*, 56, č. 7, s. 310–316, ISSN 01339-570X, Praha.
- SVATOŠOVÁ, L., BOHÁČKOVÁ, I., HRABÁNKOVÁ, M., 2005: *Regionální rozvoj z pozice strukturální politiky*, JU České Budějovice, monografie, ISBN 80-7040-749-2.
- Zpráva komise UNDP pro měření hospodářských výsledků a společenského pokroku, OECD, 2009.
- ŽIVĚLOVÁ, I., JÁNSKÝ, J., 2008: Analysis of life quality development in the administrative districts of South Moravia, *Agricultural Economics – Czech*, 54, č. 9, s. 431–439, ISSN 01339-570X, Praha.

Adresa

prof. Ing. Libuše Svatošová, CSc., Katedra statistiky, Česká zemědělská univerzita v Praze, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka, Česká republika, e-mail: svatosova@pef.czu.cz